

ΝΕΕΣ ΕΠΟΧΕΣ

Γλώσσες και Τέχνες, Γράμματα, Πολιτισμός, Επιστήμες

ΤΟ «ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ»

Η σύγκρουση των γνωστικών με την αλήθεια

ΧΡ. ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ

Τα κείμενα του είδους στο οποίο ανήκει το Ευαγγέλιο του Ιούδα έγιναν σταδιακά γνωστά στην επιστημονική κοινότητα εδώ και έναν αιώνα. Ο αριθμός και η ποικιλομορφία τους μαρτυρούν με τον πιο καταφανή τρόπο ότι η ιστορία του χριστιανισμού απεικονίζει τον τρόπο με τον οποίο κατανόησαν και αποδέχθηκαν τον Χριστό οι άνθρωποι της κάθε εποχής. Το παράδοξο στο σημείο αυτό είναι πως ο σύγχρονος χριστιανικός κόσμος, παρά την ομολογιακή του διαφοροποίηση, έχει σαφέστερη εικόνα για τον Ιησού και την Εκκλησία απ' ό,τι οι χριστιανοί των δύο πρώτων αιώνων.

Κατά τη διάρκεια των λίγων δεκαετιών που κύλησαν μεταξύ της δράσης του Ιησού και της σύνταξης των πρώτων ευαγγελικών κειμένων η ανάμνηση της διδασκαλίας, των επαγγελιών, των θαυμάτων, του θανάτου και της ανάστασής Του κυκλοφορούσε ευρύτατα μεταξύ των ολιγάριθμων χριστιανικών ομάδων ως προφορική παράδοση. Η καταγραφή αυτής της παράδοσης έγινε μέλημα των εκκλησιαστικών κοινοτήτων προκειμένου να διαφυλαχθεί η αλήθεια της πίστης έναντι πληθώρας κειμένων, των οποίων οι συντάκτες διεκδικούσαν την αυθεντία και την αποκλειστικότητα της γνώσης, όχι μόνο όσων δίδαξε και έπραξε ο Ιησούς αλλά και αυτού του ιδίου. Δεν δίσταζαν μάλιστα να υποστηρίζουν ότι συνδέονταν με τον Ιησού μέσω μιας μυστικής πνευματικής σχέσης, ώστε το προσηλυτιστικό τους έργο να έχει μεγαλύτερη επιτυχία.

* Η νεοφανής θρησκεία

Η ποικιλία των κειμένων οφειλόταν κατά κύριο λόγο στον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονταν και βίωναν οι νεοεισερχόμενες στον χριστιανισμό ανώτερες κοινωνικές τάξεις τη σωτηρία και τον τρόπο επίτευξής της. Με απλούστερους όρους, οι νεοφώτιστοι επιχειρούσαν να προσαρμόσουν το μήνυμα της νεοφανούς θρησκείας στα όρια των δικών τους αντιληπτικών ικανοτήτων και στα «πιστεύω»

των παραδόσεων από τις οποίες προέρχονταν· παρά την προσχώρησή τους στην Εκκλησία του Χριστού αρνούνταν να αποχωριστούν τις προγενέστερες βαθύτερες πεποιθήσεις τους για τις σχέσεις Θεού - κόσμου - ανθρώπου. Κύριο γνώρισμα των κειμένων που συνέταξαν αυτού του είδους οι «χριστιανοί» ήταν η τάση του ανθρώπου να προσδιορίσει ο ίδιος την πορεία, το μέγεθος και την ποιότητα της απολύτρωσης με βάση τη δική του λογική και τη δική του γνώση. Η «γνώση» ως κέντρο της ανθρώπινης ύπαρξης και δραστηριότητας έπαιξε κυρίαρχο ρόλο στην ερμηνεία της νέας θρησκείας. Γι' αυτόν τον λόγο και τα κείμενα που καταγράφουν τα δεδομένα της διδασκαλίας του Χριστού με αυτού του είδους τη μεθοδολογία ονομάστηκαν από την πρώτη Εκκλησία και την επιστημονική έρευνα «γνωστικά».

Στα γνωστικά κείμενα το υποκειμενικό κριτήριο και οι προσδοκίες του συντάκτη έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα από τις ιστορικές μαρτυρίες για το πρόσωπο του Χριστού. Συνάμα όσο απέχουν χρονικά από το ιστορικό πλαίσιο που επιχειρούν να περιγράψουν τόσο εντονότερα φέρουν τα σημάδια του υποκειμενισμού και των ερμηνευτικών κριτηρίων του συντάκτη και της ομάδας τη συνοχή της οποίας υπηρξούν.

Το Ευαγγέλιο του Ιούδα, γνωστό στην Εκκλησία αμέσως μετά τη σύνταξη και κυκλοφορία του (140-160 μ.Χ.), αποτελεί την καταγραφή των δοξασιών ενός ή περισσοτέρων ανθρώπων που ανήκουν στο κίνημα του γνωστικισμού. Σε αυτό περιγράφονται η αντίληψη και ο οραματισμός μιας, μικρής σε σημασία και μέγεθος, γνωστικής ομάδας για τη σχέση Θεού - κόσμου - ανθρώπου. Η αγωνία του ανθρώπου για τη λύτρωση από την καταδυνάστευση της ύλης και της ιστορίας βρίσκει λύση στη φυγή προς μια αόριστη πνευματική πραγματικότητα που προσδιορίζεται «τοπικά» με βάση τις αστρολογικές αντιλήψεις της εποχής. Αξιοσημείωτα είναι η απουσία του αναστάσιμου χαρακτήρα που προσδιορίζει τη διδασκαλία της Εκκλησίας, ο αντιουδαϊσμός, η ειρωνεία του Ιησού μπροστά στην άγνοια των ανθρώπων, η άρνηση της πρόνοιας του Θεού και η προσαρμογή στα ανθρώπινα δεδομένα του μυστηρίου της σωτηρίας. Στο γνωστικό αυτό κείμενο ο φιλοσοφικός λόγος υπηρετεί τον ανατολικό θρησκευτικό μυστικισμό και τη μεταφυσική διαρχία. Πρωτογενές υλικό του είναι τα κείμενα της Καινής Διαθήκης, οι φιλοσοφικές αντιλήψεις της εποχής, η θρησκευτική ανατολική μυθολογία και η σοφολογική ιουδαϊκή παράδοση.

Τα δρώντα πρόσωπα του Ευαγγελίου του Ιούδα συγκεντρώνουν ήδη από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες σωρεία δυσεπίλυτων ερωτημάτων: ποια είναι η φύση του Ιησού (πνεύμα - άνθρωπος - θεάνθρωπος), ποιος ο ρόλος του Ιούδα στην πλήρωση της οικονομίας, η ελευθερία του και ο προκαθορισμός της προδοσίας κ.ο.κ. Για τον συντάκτη του κειμένου ο Θεάνθρωπος Χριστός κατανοείται ως απεσταλμένος μεσίτης, ως πνευματικός καθοδηγητής και μύστης των ανθρώπων στην πορεία τους προς την έξοδο από την ιστορία. Το μυστήριο του Ιούδα που, παρ' ότι ελεύθερος και αυτεξούσιος ήταν προορισμένος να μετάσχει στο σχέδιο του Θεού υποδουμένος τον προδότη, μεταγράφεται ως πράξη έλλογης αυτοθυσίας του αγαπημένου μαθητή. Ο Ιούδας, κάτοχος αποκαλυπτικής γνώσης, μετέχει συνειδητά στο σχέδιο του Θεού γενόμενος θύτης, ώστε να επιτελεστεί η σωτηρία του ανθρώπινου γένους. Η αποτρόπαια πράξη του μεταμορφώνεται σε ύμνο στο

μεγαλείο του γνωστικού ανθρώπου. Με τη θέση αυτή επιδιώκεται να ερμηνευθεί το παράλογο, για την ανθρώπινη λογική, της ελευθερίας του ανθρώπου. Ο άνθρωπος, κατ' εικόνα του Θεού δημιουργήμα, ελεύθερος και αυτεξούσιος, είναι εγκλωβισμένος και αναγκασμένος να αμαρτάνει.

*** Η εξαφάνιση των κειμένων**

Η σύγκρουση αυτού του είδους των γνωστικών απόψεων με την αλήθεια, που διαφύλαττε το κήρυγμα της πρώτης Εκκλησίας, οδήγησε στην εξαφάνιση των κειμένων που τις υποστήριζαν. Οι ερμηνευτικές όμως προϋποθέσεις που τα παρήγαγαν συναντώνται καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας του χριστιανισμού έως σήμερα. Και αυτό οφείλεται αφενός στην αδυναμία του ανθρώπου να συλλάβει και να αποδεχθεί πράγματα που ξεπερνούν τις δικές του πεπερασμένες διαστάσεις και αφετέρου στον ασίγηστο πόθο του να είναι κυρίαρχος της ζωής, του κόσμου και της ιστορίας.

Η editio princeps αυτού του κειμένου, που τόσο θόρυβο προκάλεσε, δεν έφερε κάτι καινούργιο ή ανατρεπτικό. Η άγνοια των γνωστικών απόψεών του, όπως και πολλών παρόμοιών του, δεν μας εμπόδισε στη διάρκεια της ιστορίας του χριστιανισμού να αποδεχόμαστε και να ακολουθούμε συνειδητά ή ασυνείδητα τέτοιου είδους παραδοχές και ερμηνείες είτε στην κειμενική μας παράδοση είτε στις διάφορες μορφές τέχνης.

Ο κ. Χρίστος Αραμπατζής είναι λέκτορας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Το ΒΗΜΑ, 23/04/2006 , Σελ.: Β48

Κωδικός άρθρου: Β14745Β481

ID: 276571